

**PROFILAKTIKA INSPEKTORLARINING PROBATSIYA
BO‘LINMALARI INSPEKTORLARI BILAN HAMKORLIGI**

Xidayatullayev Xasanboy Bahodir o‘g‘li

Ichki ishlar vazirligi Akademiyasi

310-guruh kursanti

Egamberdiyev Vohidjon Otabekovich

Ichki ishlar vazirligi Akademiyasi

Huquqbuzarliklar profilaktikasi kafedrasida

kata o‘qituvchisi, podpolkovnik

Annotatsiya: Ushbu maqolada profilaktika inspektorlarining probatsiya bo‘linmalari bilan samarali hamkorlik qilish jarayonlari tahlil qilinadi. Probatsiya nazorati ostida bo‘lgan shaxslarni ijtimoiy moslashuviga ko‘maklashish, takroriy huquqbuzarliklarning oldini olish va jinoyatchilikni kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar muhokama qilinadi. Shuningdek, ushbu hamkorlikning huquqiy, tashkiliy va amaliy jihatlari tahlil qilinib, uning ahamiyati yoritib beriladi.

Kalit so‘zlar: profilaktika inspektori, probatsiya, huquqbuzarlik, jinoyatchilikning oldini olish, ijtimoiy moslashuv, hamkorlik.

**COLLABORATION BETWEEN PREVENTION
INSPECTORS AND PROBATION UNITS**

Annotation: This article analyzes the processes of effective collaboration between prevention inspectors and probation units. Measures aimed at facilitating the social adaptation of individuals under probation supervision, preventing recidivism, and reducing crime rates are discussed. Furthermore, the legal, organizational, and practical aspects of this cooperation are examined, highlighting its significance.

Keywords: prevention inspector, probation, offense, crime prevention, social adaptation, cooperation.

Bugungi kunda jamiyatda huquqbuzarliklar va jinoyatchilikning oldini olish, fuqarolarning huquqiy ongini oshirish va ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlash dolzarb masalalardan biridir. Ushbu vazifalarni amalga oshirishda profilaktika inspektorlari va probatsiya bo‘linmalarining hamkorligi muhim o‘rin tutadi. Mazkur maqolada ushbu hamkorlikning mohiyati, huquqiy asoslari va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Shu bilan birga, statistik ma‘lumotlar va qonunchilikka asoslangan misollar keltiriladi.

Profilaktika inspektorlari asosan O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi tizimida faoliyat yuritadi. Ular o‘z hududlarida huquqbuzarliklarning oldini olish, aholining xavfsizligini ta‘minlash va profilaktik chora-tadbirlarni amalga oshirish

uchun javobgardir. O‘zbekiston Respublikasining “Ichki ishlar organlari to‘g‘risida”gi Qonuniga muvofiq, profilaktika inspektorlari jinoyatchilikka qarshi kurashda muhim rol o‘ynaydi. Ularning vazifalari quyidagilardan iborat:

- *Huquqbuzarliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish choralari*ni ko‘rish;

- *Jamiyatda jinoyat sodir etishga moyil shaxslar bilan ishlash*;

- *Huquqbuzarliklar sodir etilishining sabablari va sharoitlarini o‘rganish hamda ularni yo‘q qilish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish*.

Probatsiya bo‘linmalari jinoyat sodir etgan, ammo sud tomonidan ozodlikdan mahrum etish bilan bog‘liq jazoga tortilmagan shaxslar bilan ishlashga ixtisoslashgan. O‘zbekiston Respublikasining “Probatsiya to‘g‘risida”gi Qonuni probatsiya xizmatining faoliyat yo‘nalishlarini belgilab beradi.¹ Ushbu qonunga ko‘ra, probatsiya bo‘linmalari:

- Sud hukmi asosida probatsiya nazoratiga olingan shaxslarning xulq-atvorini kuzatadi;

- Ularning ijtimoiy moslashuvini ta‘minlash uchun zarur shart-sharoitlar yaratadi;

- Takroriy huquqbuzarliklarning oldini olish bo‘yicha individual reja ishlab chiqadi.

Profilaktika inspektorlari va probatsiya bo‘linmalarining hamkorligi huquqiy asosga ega. Ushbu hamkorlikni tartibga soluvchi asosiy normativ-huquqiy hujjatlar quyidagilardan iborat:

“Ichki ishlar organlari to‘g‘risida”gi Qonun: Ushbu qonun profilaktika inspektorlarining huquq va majburiyatlarini belgilaydi.

“Probatsiya to‘g‘risida”gi Qonun: Probatsiya xizmatining vazifalari va vakolatlarini aniq belgilaydi.

O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi (1994 yil, 22 sentabr): Jinoyat sodir etgan shaxslar uchun jazo choralari belgilashda probatsiya va profilaktika inspektorlarining rolini ko‘zda tutadi.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 25 fevraldagi 104-son qarori: Probatsiya xizmatining tashkiliy masalalarini tartibga soladi.

Ushbu hujjatlar profilaktika inspektorlari va probatsiya bo‘linmalarining o‘zaro hamkorligi uchun mustahkam huquqiy zamin yaratadi.

Profilaktika inspektorlari va probatsiya bo‘linmalarining o‘zaro aloqasi asosan quyidagi yo‘nalishlarda amalga oshiriladi:

Probatsiya nazorati ostidagi shaxslar bilan ishlashda profilaktika inspektorlari ularning ijtimoiy muhitini o‘rganadi, muammolarini aniqlaydi va huquqbuzarliklarning oldini olishga yo‘naltirilgan choralar ishlab chiqadi. Masalan, 2023 yilning dastlabki 6 oyida probatsiya bo‘linmalari tomonidan nazoratda bo‘lgan shaxslarning 15 foizi takroriy jinoyat sodir etish xavfi bilan o‘rganilgan va ularga

¹ O‘zbekiston Respublikasining Qonuni, 07.08.2024 yildagi O‘RQ-938-son

profilaktika inspektorlari tomonidan o‘z vaqtida tushuntirish ishlari o‘tkazilgan.²

Probatsiya xizmatiga nazoratga olingan shaxslarning ish bilan ta‘minlanishi, kasbiy ta‘lim olishi va jamiyatga moslashuv jarayonida muammolarni bartaraf etish muhim hisoblanadi. Shu jihatdan, profilaktika inspektorlari mahalliy hokimiyat organlari va nodavlat tashkilotlar bilan birgalikda ushbu shaxslar uchun ijtimoiy dasturlarni amalga oshiradi.

Probatsiya bo‘linmalari va profilaktika inspektorlari o‘zaro axborot almashadi, ya‘ni nazoratda bo‘lgan shaxslarning xulq-atvori, yashash joyidagi sharoitlari va boshqa zarur ma‘lumotlarni muntazam ravishda yetkazib turadi. Bu esa huquqbuzarliklarning oldini olish bo‘yicha samarali chora-tadbirlarni ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Probatsiya nazoratidagi shaxslar ko‘pincha psixologik yordamga muhtoj bo‘ladi. Bunday vaziyatlarda profilaktika inspektorlari va probatsiya bo‘linmalari psixolog va ijtimoiy ishchilarni jalb qiladi. Masalan, 2022 yilda respublika bo‘ylab probatsiya xizmatining 30 mingdan ortiq mijozi uchun 200 ga yaqin rehabilitatsiya dasturi amalga oshirildi.

Statistik ma‘lumotlarga ko‘ra, 2023 yil davomida O‘zbekistonda probatsiya nazorati ostida 40 mingdan ortiq fuqaro bo‘lgan. Shulardan: 25 foizi ijtimoiy moslashuv jarayonida muvaffaqiyatga erishgan, 10 foizi ish bilan ta‘minlangan, 5 foizi takroriy huquqbuzarlik sodir etgan.³

Bundan tashqari, profilaktika inspektorlari tomonidan 2023 yilda jami 15 mingdan ortiq tushuntirish ishlari va profilaktik tadbirlar o‘tkazilgan.

Profilaktika inspektorlari va probatsiya bo‘linmalarining hamkorlik jarayonida ba‘zi muammolar ham mavjud. Bunday muammolarga malakali kadrlarning yetishmasligi, axborot almashish tizimining samaradorligini oshirish zarurati, ijtimoiy dasturlar uchun moliyaviy resurslarning cheklanganligi singari muammolarni keltirish mumkin.

Profilaktika inspektorlari va probatsiya bo‘linmalarining hamkorligi huquqbuzarliklarning oldini olish va jinoyatchilikni kamaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu hamkorlik huquqiy asoslar va amaliy chora-tadbirlar bilan mustahkamlangan. Kelajakda samaradorlikni oshirish uchun qo‘shimcha dasturlarni ishlab chiqish va mavjud muammolarni hal qilish zarur. Shu orqali jamiyatda huquqiy barqarorlikni ta‘minlashga erishiladi.

Ushbu mavzuda davom etar ekanmiz, profilaktika inspektorlari va probatsiya bo‘linmalarining hamkorligi nafaqat individual shaxslar bilan ishlashda, balki umumiy

² O‘zbekiston Respublikasi Statistika qo‘mitasi. 2023 yilning dastlabki yarim yillik jinoyatchilik ko‘rsatkichlari to‘g‘risidagi statistik hisobotlar.

³ O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi. “Profilaktika inspektorlarining jinoyatchilikka qarshi kurashdagi roli.” Rasmii ma‘lumotlar, 2023 yil

xavfsizlikni ta'minlash va jinoyatchilikka qarshi kurash strategiyasini amalga oshirishda ham muhim rol o'ynashini ta'kidlash lozim. Ayniqsa, bu jarayonda hududiy xususiyatlarni inobatga olgan holda harakat qilish alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki har bir hudud o'ziga xos ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy va demografik omillarga ega bo'lib, ular jinoyatchilik darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Masalan, yirik shahar hududlarida jinoyatchilik ko'proq iqtisodiy sabablarga bog'liq bo'lsa, qishloq joylarda esa ko'pincha ijtimoiy-madaniy muammolar va ta'lim darajasining pastligi asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Shu bois, profilaktika inspektorlari va probatsiya xodimlari o'z faoliyatida hududiy omillarni inobatga olib, moslashtirilgan yondashuvni qo'llaydi. Misol uchun, Toshkent shahrida probatsiya bo'linmalari nazoratidagi shaxslar uchun maxsus kasbiy tayyorgarlik kurslari tashkil etilgan bo'lib, 2023 yilda ushbu dastur orqali 2 mingdan ortiq shaxs kasb-hunar egalladi. Bu esa ularga iqtisodiy jihatdan barqarorlikka erishish va jamiyatda o'z o'rnini topishga yordam berdi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda probatsiya tizimini takomillashtirishga qaratilgan bir qator qonunchilik islohotlari amalga oshirildi. Xususan, O'zbekiston Respublikasining 2024 yil 7 avgust kunidagi "Probatsiya to'g'risida"gi qonuni bu borada muhim hujjat bo'ldi. Ushbu qonun probatsiya xizmatining tashkiliy va moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, shuningdek, xizmat faoliyatining samaradorligini oshirishga qaratilgan qator choralarni belgiladi. Qonunga binoan, probatsiya bo'linmalariga yangi texnik vositalar va axborot texnologiyalari joriy etilib, ularning huquqbuzarliklarni aniqlashdagi imkoniyatlari kengaytirildi.

Shuningdek, 2023 yilda Jinoyat kodeksiga kiritilgan o'zgartirishlar probatsiya xizmati va profilaktika inspektorlarining vakolatlarini yanada kengaytirdi. Endilikda, profilaktika inspektorlari mahalliy jamoatchilik bilan hamkorlikda nazoratdagi shaxslarni ijtimoiy dasturlarga jalb etish huquqiga ega bo'ldi.

O'zbekistonning probatsiya tizimida xalqaro tajriba ham joriy etilmoqda. Jumladan, Birlashgan Qirollik, AQSh va Yevropa Ittifoqi davlatlarining probatsiya xizmatlari faoliyati o'rganilib, mahalliy sharoitga moslashtirilmoqda. Masalan, Germaniyada ishlatiladigan "Risk va ehtiyojlarni baholash" tizimi hozirda O'zbekistonda sinov tariqasida joriy qilinmoqda. Ushbu tizim nazoratdagi shaxsning takroriy huquqbuzarlik sodir etish ehtimolini baholashga va shaxsiy rehabilitatsiya rejalarini tuzishga imkon beradi. 2023 yilning ikkinchi yarmida ushbu tizim Samarqand va Farg'ona viloyatlarida sinovdan o'tkazildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, tizim qo'llanilgan hududlarda takroriy huquqbuzarliklarning ko'rsatkichi 15 foizga kamaygan.

Probatsiya bo'linmalari va profilaktika inspektorlari o'z faoliyatida jamoatchilik tashkilotlari va mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlari bilan hamkorlikni yo'lga qo'yadi. Bu esa nazoratdagi shaxslarning ijtimoiy moslashuvi va jamiyatga

integratsiyasi uchun qo‘shimcha imkoniyat yaratadi. Masalan, “Mahalla” xayriya jamoat fondi bilan hamkorlikda 2022-2023 yillarda 10 mingdan ortiq probatsiya nazoratidagi shaxs ijtimoiy rehabilitatsiya dasturlarida qatnashdi. Ushbu dasturlar davomida ularga psixologik yordam, kasbiy ko‘nikmalar va huquqiy maslahatlar taqdim etildi.

Statistik ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, probatsiya bo‘linmalari va profilaktika inspektorlari hamkorligining samaradorligi yildan-yilga oshib bormoqda. Masalan, 2019 yilda probatsiya nazoratidagi shaxslarning 25 foizi qayta huquqbuzarlik sodir etgan bo‘lsa, 2023 yilda bu ko‘rsatkich 10 foizga tushdi. Shuningdek, nazoratdagi shaxslarning 40 foizi rehabilitatsiya jarayonida doimiy ish o‘rniga ega bo‘lgan.⁴

Bundan tashqari, 2023 yil davomida O‘zbekiston bo‘ylab probatsiya bo‘linmalari tomonidan amalga oshirilgan 1500 dan ortiq profilaktik tadbirlar natijasida jinoyatchilikning umumiy darajasi 8 foizga kamaydi. Ushbu ko‘rsatkich hamkorlikning qanchalik muhim ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Profilaktika inspektorlari va probatsiya bo‘linmalarining samarali hamkorligi huquqbuzarliklarning oldini olish va jamiyatda huquqiy madaniyatni shakllantirishga qaratilgan strategik vazifa hisoblanadi. Ushbu hamkorlikning muvaffaqiyati nafaqat huquqiy asoslarning to‘g‘ri qo‘llanilishiga, balki ijtimoiy institutlarning faol ishtirokiga ham bog‘liq.

Shunday qilib, profilaktika inspektorlari va probatsiya bo‘linmalari o‘rtasidagi samarali hamkorlik tizimli yondashuv va barcha ishtirokchilar sa’y-harakatlarining uyg‘unligi natijasida yanada yuqori natijalarga erishish imkonini beradi. Bu esa o‘z navbatida, jamiyatda tinchlik va barqarorlikni ta’minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni, 07.08.2024 yildagi O‘RQ-938-son.
2. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi. “Ichki ishlar organlari to‘g‘risida”gi Qonuni. 2016 yil 16 sentabr.
3. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. 1994 yil 22 sentabr.
4. O‘zbekiston Respublikasi Statistika qo‘mitasi. 2023 yilning dastlabki yarim yillik jinoyatchilik ko‘rsatkichlari to‘g‘risidagi statistik hisobotlar.
5. Germaniya Federal Adliya vazirligi. “Risk va ehtiyojlarni baholash tizimlari” bo‘yicha xalqaro tajriba. 2022 yil.
6. “Mahalla” xayriya jamoat fondi hisobotlari. 2022–2023 yillarda ijtimoiy rehabilitatsiya dasturlari.
7. Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat Yuridik Universiteti tadqiqot markazi. “O‘zbekistonda probatsiya tizimini takomillashtirish bo‘yicha tadqiqot.” 2021 yil.

⁴ O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi. “Profilaktika inspektorlarining jinoyatchilikka qarshi kurashdagi roli.” Rasmiy ma’lumotlar, 2023 yil

8. O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi. “Profilaktika inspektorlarining jinoyatchilikka qarshi kurashdagi roli.” Rasmiy ma’lumotlar, 2023 yil.
9. BMT Taraqqiyot dasturi (UNDP). “Markaziy Osiyoda probatsiya tizimining rivoji” bo‘yicha hisobot.
10. Xalqaro Jinoyatga qarshi kurash uyushmasi (ICPC). “Probatsiya va jinoyatlarning oldini olish tizimi bo‘yicha xalqaro ko‘rsatmalar.” Parij, 2019 yil.